

איש חי
רב פעלים
רודף צדקה וחסד
ר'
משה שניצר
ז"ל
ב"ר מנחם מנדל ז"ל
תנצב"ה

מאורות הדף היומי

עלון שבועי ללומדי "הדף היומי"

האשה
החשובה רודפת
צדקה וחסד
מרת
רודה שניצר
ע"ה
ב"ר מאיר ז"ל
תנצב"ה

יו"ל ע"י ביהמ"ד למגידי שיעור "דף היומי" בראשות הגר"ד קובלסקי שליט"א • לע"נ הר"ד מרדכי קלמן (מוטי) זיסר ב"ר משה יצחק ז"ל

גליון מס' 1327

מסכת בבא בתרא ק"ד-ק"ל ♦ נגעים ז', א' - ז', ד'

בס"ד, כ"ה תשרי תשפ"ה

השבוע בגליון

- ♦ מיהו בכור, הנוצר ראשון או הנולד ראשון?
- ♦ גביית תשלום על קרנית עין שנגזלה מנפטר
- ♦ ירושת זכויות לאחר המוות
- ♦ אין למדים הלכה מן המעשה
- ♦ ספרי מנהגים של גדולי הדורות
- ♦ הקידוש החשאי

- ♦ ההבדל בין תפילה לבקשה
- ♦ סגולה נגד מחשבות זרות

- ♦ גורל - תוקפו ההלכתי, וטעות בחלוקת ירושה שהתגלתה אחר 40 שנה
- ♦ פעולתו של גורל ללא אורים ותומים
- ♦ ערעור על תוצאות הגורל
- ♦ חלוקת חפצי הירושה העתיקים
- ♦ סגולות באמצע שמונה עשרה

ניתן לקבל את הגליון בדוא"ל מידי שבוע חינם
להצטרפות: meorot@meorot.co.il

דבר העורך

צוואת הדגים המלוחים

הגיע זמנם של שני מכתבים מרתקים שנכתבו לפני עשרות רבות של שנים, לעלות על שולחננו.

הגאון רבי אייזיק שר זצ"ל, ראש ישיבת סלבודקא, היה מספר על בחור בשם לייזר יודל, אשר למד בישיבת הלוסק, והיה מקבל תדיר מכתבים מאביו ובכולם מסר חד ונוקב: "בני יקירי! בכל עת שתלכת ותתחבט אם ראוי וכדאי להפסיק את הלימוד עבור דבר-מה, תכריע באופן הבא: הרהר בכנות, כיצד היית נוהג לו היית יודע שהיום הוא יומך האחרון, ועוד מעט קט ייצא הכרוז... כפי שהיית נוהג באותו יום, כך נהג גם ביום רגיל, לכאורה, ושגרת, כביכול". הכן היה לימים ראש ישיבת מיר, הגאון רבי אלעזר יהודה פינקל, והאב, הלא הוא ה"סבא מסלבודקה", רבי נתן צבי פינקל.

על המכתב השני סיפר אחד מגדולי ישראל זצ"ל. היה זה בימי בחרותו, זמן לא רב לפני מלחמת העולם הראשונה פגש בו יהודי, ולאחר שיחה קצרה הלה גילה שהוא לומד בישיבה שבה לומד בנו, והוא שמח על כך כמוצא שלל רב. מייגע היה את מוחו זה זמן רב, כיצד יעלה בידו ליצור קשר עם בנו מחמדו, שח לבחור שנקרה בדרכו, והנה זימנה לו ההשגחה הפרטית שליח נאמן, שיעביר את המכתב היישר לתעודתו ללא נטילת אגורה שחוקה לכיס. הרכיב האב הנרגש את משקפיו, התקין נייר כתיבה מגליל חום שהיה באמתחתו, שירבט בדחילו ורחימו מספר שורות על גליון, קיפלו בדיוקנות ומסרו לידי

דף ככב/א ולא נתחלקה אלא בגורל... ולא נתחלקה אלא באורים ותומים

גורל - תוקפו ההלכתי, וטעות בחלוקת ירושה שהתגלתה אחר 40 שנה

סוגייתנו מספרת, שחלוקת הארץ נעשתה במשותף, על ידי אורים ותומים ועל ידי גורל. אלעזר הכהן עמד לבוש באורים ותומים, ויהושע וכל ישראל עמדו לפניו, ושתי קלפיות בתווך - באחת מהן היו שמות השבטים, וברעותה תחומי הנחלות העומדות לחלוקה לשבטים. תחילה היה אלעזר הכהן מכוון ברוח הקודש, היינו: היה שואל באורים ותומים ונענה, כי שבט פלוני ינחל נחלה פלונית ולאחר מכן היה יהושע מעלה שני פתקים בגורל, שכמובן, תאם לדברי הנבואה של אלעזר הכהן. לאחר מכן שוב לא נזקקו השבטים למעשה קניין בנחלתם, מאחר שהגורל שהוטל במעמד זה, הקנה להם את נחלתם.

פעולתו של גורל ללא אורים ותומים: האם יש בכוחו של גורל לבדו, שלא בנוכחות האורים והתומים, להקנות חפצים רבותינו הראשונים נחלקו כיצד הכריעה סוגייתנו בשאלה זו. לדעת הרא"ש והטור (חו"מ סי' קע"ג, כפי שביארום הב"ח והגר"א שם) דווקא צירוף זה של גורל ואורים ותומים, יש בכוחו להקנות חפצים ולהעביר את בעלותם מאדם לרעהו. אולם, אין בכוחו של גורל רגיל להקנות חפץ, ולאחר הטלת הגורל עדיין זקוקים הזוכים בגורל לקנות את החפצים שעלו בגורלם. ברם, לדעת הרמב"ם (הל' שכנים פ"ב הל' י"א) ושאר הראשונים, גם גורל רגיל קונה מאליו את החפצים לזוכים בגורל, שכן, את מקום האורים והתומים, אשר יצרו גמירות דעת אצל המשתתפים בגורל, תופסת ההנאה המשותפת לכל המשתתפים בגורל, שהסכימו בלב אחד לחלוק את הנכס לפי גורל.

ערעור על תוצאות הגורל: מעתה, לדעת הרמב"ם אין אדם בעולם רשאי לערער על תוצאות הגורל, שהרי בעת הטלתו זכה המשתתף בו וקנה את החפץ שעלה בגורל. אולם, לדעת הרא"ש והטור, השותפים לגורל רשאים לערער עליו ולבטלו, כל עוד המשתתפים בגורל לא זכו בחפצים שעלו בגורלם. אין איפוא, הגורל, כי אם הסכמה של המשתתפים בו, שפלוגי יזכה בנכס שעלה בגורלו, ואם טרם הזכיה בנכס הם הביעו התנגדות לכך שיזכה בו, אין הוא רשאי לזכות בו.

חלוקת חפצי הירושה העתיקים: במקרה מעניין, אשר הכה הדים בזמנו, באה מחלוקת הראשונים לידי ביטוי מעשי. היה זה כאשר יהודי, אספן של חפצים עתיקים שהיו ברשותם של גדולי ישראל, שבק חיים לכל חי. כשבאו ששת בניו לחלוק את הירושה, הוערכו כל נכסי הנפטר כלהלן: פריט עתיק אחד, גביע כסף, מעזבונו של אחד מגדולי ישראל הקדמונים, הוערך בשווי

זעילוי נשמת

מרת **נאוה בראל** ע"ה
ב"ר חיים ז"ל נלב"ע ל' בתשרי תש"ס

תנצב"ה

הונצחה ע"י המשפחה שיחיו

זעילוי נשמת

מרת **חיה רחל וינברג** ע"ה
ב"ר מנחם מנדל ז"ל נלב"ע כ"ט בתשרי תשמ"ב

תנצב"ה

הונצחה ע"י ידידינו הר"ר **מנחם וינברג** ומשפ' שיחיו בני ברק

לעילוי נשמת

הר"ר **שמעון יסלזון** ז"ל בן החבר שמואל ע"ה נלב"ע ה' מרחשון תשנ"ו
וזוגתו מרת **לינה קריינלה** ע"ה בת ר' אריה פורכהיימר ע"ה נלב"ע כ"ו בתשרי תשנ"ט

תנצב"ה

הונצחו על ידי ילדיהם שיחיו

נר ה'
נשמת
אדם

של שיטת מכלל הירושה, **שוויים המשותף** של שני גביעי כסף יקרים אחרים, אשר אחד מהם היה דומה מאד לגביע הכסף העתיק הקודם, אלא שהוא היה מעזבונו של אחד מגדולי ישראל המאוחרים יחסית - גם הוא הוערך כשישית מהירושה הכוללת, ואילו שאר חפציו ומטלטליו חולקו לארבעה חלקים שווים, אשר ערכו של כל אחד מהם נאמד גם הוא בשישית מן הירושה.

הטעות הגדולה: לאחר הערכת הנכסים כדלעיל, הטילו ששת האחים גורל, ולפיו נקבעה זכייתו של כל אחד מן הירורשים. ראובן זכה בגביע הכסף העתיק. שמעון אחיו זכה בשני גביעי הכסף, וארבעת האחים הנוספים זכו ביתר חלקי הירושה. לאחר שנים רבות התגלתה הטעות הגדולה. התברר, כי שני הגביעים הדומים מאד זה לזה, שההבדל בערכם נבע מגילם השונה, התחלפו, וכי טעות זו גרמה לכך, שראובן אשר עלה בגורלו הגביע העתיק יותר, קיבל לידיו את הגביע החדש יחסית, בעוד שאחיו שמעון, הזוכה השני, קיבל את הגביע העתיק והיקר, יחד עם הגביע הנוסף שצורף אליו טרם עריכת הגורל...

בני המשפחה פנו לגדולי תורה ושאלתם בניהם: אם רשאי ראובן לכפות על שמעון להחליף עמו את הגביעים, בהתאם לגורל שהוטל ביניהם, או שמא מותר לשמעון לתבוע עריכת גורל חדש או חלוקה אחרת.

אחינו של בעל השואל ומשיב, מהר"י הלוי, בן גיסו רבי מרדכי זאב, דן בדבר בספרו (שו"ת מהר"י הלוי איטינגא ח"ב סי' פ"ד), ולמעשה תלוי נושא זה במחלוקת שהוזכרה לעיל (מובא בשולחן ערוך חו"מ סי' קע"ג סעי' ב') אם גורל קונה מאליו, או שיש צורך במעשה קניין נוסף. כאמור, לדעת רוב הפוסקים הגורל קונה מאליו, ולפיכך, כאשר עלה הגביע העתיק בגורל ראובן הוא זכה בו מיד. נמצא, איפוא, שההחלפה מוטעית מיסודה, ועל שמעון להחזירו מיד לראובן ולקבל לידיו את הגביע החדש ממנו. אולם, לדעת הרא"ש והטור, שהגורל אינו קונה כלל אלא מסייע בחלוקה, אזי כל עוד שלא נעשה קניין בנכסים שעמדו לגורל, זכאים הירורשים שעדיין לא זכו, ראובן ושמעון במקרה זה, לערער על החלוקה ולדרוש ביצוע שינוים וכדומה. נמצא, שאף על פי שארבעת הירורשים האחרים כבר זכו בחלקיהם, מכיון שכל אחד מהם עשה מעשה קניין בנכס שעלה בגורלו, עדיין רשאים שני הירורשים הראשונים, שחלוקתם עדיין איננה תקפה, לדרוש חלוקה אחרת. להלכה פוסק מהר"א הלוי כדעת רוב הפוסקים [ואף מבאר שאין הירורש השני יכול לומר "קיים ל"י כהרא"ש והטור, מכיון שהוא כתופס בטעות שאין זה כמוחזק אלא הולכים אחר הרוב ע"ש].

דף קכ"ג/א חרבי זו תפילה קשתי זו בקשה סגולות באמצע שמונה עשרה

"ואני נתתי לך שכס אחד על אחיך אשר לקחתי מיד האמורי בחרבי ובקשתי", אמר יעקב אבינו לבנו יוסף (בראשית מח/כב). גמרתנו מפרשת, כי "חרבי" - זו תפילה, ו"קשתי" - זו בקשה, וכך גם תרגם אונקלוס "בצלתי ובעעות". אלא שפירוש זה צריך ביאור, כיצד החרב מרמזת על תפילה ומדוע יש לייחס לקשת את הבקשה?

רבי מאיר שמחה מדוינסק זצ"ל, בספרו "משך חכמה" (בראשית שם) מבאר את הדברים באופן נפלא: השיחה עם הקב"ה יש לה סדר קבוע, כפי שנקבע בתפילת "שמונה עשרה", והוא - דברי שבח בתחילה, בקשה באמצע התפילה, והודאה בסיומה (ראה רמב"ם הל' תפילה פ"א הל' ד'), זוהי "תפילה". מלבד סדר קבוע זה, רשאי אדם להוסיף ולשאול ולבקש מהקב"ה כרצונו, וזוהי "בקשה".
ההבדל בין תפילה לבקשה: אולם, הבדל גדול יש בין תפילה לבקשה. בתפילה, אשר היא עבודה קבועה, כוונת המתפלל אמנם חשובה היא, ויש לכוון בכל התפילה, אבל אינה מעכבת כל כך, ולהלכה נפסק, כי המכוון את ליבו בברכת אבות בלבד, יצא ידי חובה (ברכות לד/ב, ועיי' "שולחן ערוך" או"ח סי' ק"א סעי' א' וב"משנה ברורה" וב"ביאור הלכה" שם). אמור, איפוא, לתפילה משקל סגולי משל עצמה. לעומת זאת הבקשה העצמית זקוקה לכוונה גמורה, ובלעדיה אין בה תועלת. שכן, כלל אין לה משקל סגולי, וכל עצמה אין בה, אלא כפי הכוונה שמכוון בה המתפלל. משום כך אמר רבי זירא (ברכות כט/ב), שרצונו להוסיף בתפילה, אלא שחושש הוא שלא יכוון דיו (ראיה זו נוספה ב"משך חכמה" הנדפס מחדש מהדורת דומב).

חילוק דומה קיים בין החרב לקשת. לחרב להב וחוד משלה. יש לה משקל סגולי משל עצמה. כך אמרו שברזל ממית בכל שהוא. החץ לעומתה, אינו כלום מצד עצמו, חתיכת עץ או מתכת בעלמא הוא, אלא שכפי כח היורה אותו, כך יפגע למרחוק. "חרבי" זו תפילה, אשר לה הכח העצמי לפעול. "קשתי" זו בקשה, שהרי בבקשה, כמו בקשת יש צורך בכח המושך המתפלל, כדי שהבקשה תעשה פרי...

סגולה נגד מחשבות זרות: הצורך בכוונה בתפילה, הביא את הפוסקים לציין סגולות לתפילה בכוונה ובעקבות כך נתעוררו גם שאלות הלכתיות הכרוכות בהן. ה"משנה ברורה" (סי' צ"ח ס"ק ב') הביא את אחת הסגולות, בהוסיפו, בשם ה"מגן אברהם", שאין לעשות סגולה זו בתוך תפילת

הבחור, כדי שיתנו לבנו בישיבת ביאליסטוק. נטל הבחור את המכתב, טמנו בקפלי בגדיו והמשיך בדרכו.

לא חלפו ימים רבים, ויושבי חלד התודעו לקולות הנפץ של מלחמת העולם השנייה. אבק שריפה מילא את חלל האויר, דרכים נחסמו, צירי תנועה נהרסו וכל הנתיבים היו בחזקת סכנה. יהודים נפוצו לכל עבר ותרבו המהומה.

במשך שנים ארוכות שמר השליח הנאמן על המכתב שנמסר לידי, עדי יפגוש את הנמען. לאחר שמונה שנים התברר לו כי במקום מסויים יעלה בידו לפגוש את בנו של כותב המכתב, והוא שם את פעמיו לעבר המקום. כותב המכתב, שבלה מנדודים, נפח את נשמתו זה מכבר מצרות ומתלאות, ונקל לשער את ההתרגשות העצומה שאפפה את בנו עם הציפייה לקבלת המכתב. בני משפחתו הצעירה שזכה להקים, לא עצמו את עיניהם כל הלילה. שוב ושוב היה צובט בהתרגשות את לחיו של בנו הבכור הקרוי על שם אביו המנוח ודמעו על לחיו. וכי קלה היא בעיניכם הדבר - קבלת דרישת שלום כתובה מהאבא נוחו עדן.

בבוקר בושש השליח לבוא, ומיודענו חש צורך עז לתת ביטוי לתחושות המעורבות המפכות בו, והוא שם את פעמיו לעבר בית מלאכתו של המסגר. כך יאה וכך יאה, סיכם עם נוות ביתו, למכתבו האחרון של אבא זכרונו לברכה. עמדו השניים, בלוויית בני המשפחה הדוממים, והתלבטו בין סוגים שונים של מסגרות גדלים ערות, עד שנמנו וגמרו לרכוש מסגרת עץ בעלת שקעים ובלטות כגלי הים, זכר למכתב שעשה את דרכו אליהם בתלאות ובנדודים.

כעבור מספר שעות נשמעה הדפיקה המיוחדת על דלת הבית. המכתב הגיע. כשגופו חידודין חידודין, פתח הבן את המעטפה הבלויה, הוציא מתוכה נייר חום ועליו מספר שורות דייקניות, כתובות בעפרון גס ככתב ידו המסולסל של אביו האהוב כל-כך. **סביבו** עמדו בני משפחתו והביטו בו בעיניים כלות. רעייתו עמדה הכן עם המסגרת, כדי לשמר את המכתב היקר מיד לאחר קריאתו, לבל יאונה לו כל רע. עיניו התרוצצו על פני השורות, מלה אחר מלה, שורה אחר שורה, והנה, הוא הופך את הדף, מביט בתקווה בצידו השני, וחוזר לראש הדף. "נו, מה הוא כתב", נשמעה משאלה סקרנית מפי אחד מאחיו שהוזעק למקום לרגל המאורע, אך מיודענו שתק, והמשיך לבהות במבוכה גוברת והולכת בשורות שלפניו.

הוא בוודאי בהלם, סבר האת, חטף את המכתב מידי אחיו וקרא בקול את תכנו:

"הבן יקר לי.

בבואך הביתה, רכוש נא בדרך ארבעה דגים מלוחים אשר אהבתי. אביך אוהבך."

הא לך צוואה...

בעת חגים ושמחה, רבים הם הכלים העומדים לרשותנו כדי להקנות לבנינו אחרינו ערכים חשובים. כבני מלכים אנו פותחים את חודש תשרי, קולות השופר מרעידים את הלבבות, סממנים ותפוח בדבש מסייעים לתחושה המרוממת. יום הכיפורים, היום הקדוש, נחרת בלבבות הרכים, וחג הסוכות ובסיומו חג שמחת תורה, מלא וגדוש במאפיינים בולטים, החל בדיוור בסוכה וכלה ברקידה עם ספרי התורה.

בימי שגרה שני מכתבים אלו יכולים לעמוד מול עינינו בעת שנשאל את עצמנו, איזה רושם היינו רוצים שילדינו יספגו על חיי היום-יום שלנו. היידעו ויבינו בנינו כי הדבר החשוב ביותר לאבא הוא השיעור הקבוע שלוש או יפנימו כי כל יומו של האב לא נועד אלא כדי לאפשר לו לעבור על העיתון בניחותא בסיומו של יום.

איש אינו מעלה בדעתו כי בעל מכתב הדגים המלוחים נהג שלא כיאות - מי מאיתנו אינו אוהב דגים מלוחים? מאידך גיסא, אי אפשר להשקית את המחשבה המנקרת: 'לו רק היה יודע האומלל כי זהו מכתבו האחרון...'

שמונה עשרה, שמא אינה בדוקה. מכלל דבריו משתמע כי סגולה בדוקה מותר לעשותה גם באמצע התפילה, ואין בכך משום הפסק.

בהמשך דבריו מצטט ה"משנה ברורה" את הספר "קיצור של"ה", בו מופיעה הסגולה הבאה: "סגולה להעביר מחשבת חוץ, שקודם התפילה יעביר שלש פעמים יד ימינו על מצחו ויאמר בכל פעם - לב טהור ברא לי אלוקים ורוח נכון חדש בקרבי. וכן, אם בא לו מחשבת חוץ בתוך התפילה ישתוק מעט, ויעביר ימינו על מצחו ויהרהר פסוק הנ"ל" (ראה עוד בספר "אשי ישראל" פי' י"א סעיף ג' ובהערה י"א שם). בשם הגר"א מפורסם, כי תפילה תוך עיון בסידור מועילה לכוונה, ורמז נתן על כך (אסתר ט/כה): "ובבאה לפני המלך, אמר עם הספר, ישוב מחשבתו הרעה" ("אבן שלמה" ט-ב) [ראה סגולה נוספת בספר "מאורות הדף היומי" כרך ה' עמוד ל"ד].

דף קכ"ב והיה הבן הבכור לשניאה

מיהו בכור, הנוצר ראשון או הנולד ראשון?

המאורע הבא אירע לפני כמאתיים וחמישים שנה. אדם נשא אשה, אך גירש אותה כעבור זמן קצר, כשהיא מעוברת ממנו. מיד הזדרז האיש ונשא אשה אחרת, אשר ילדה לו בן כעבור שבעה חודשים ולאחר מכן נולד לו בן נוסף מאשתו הראשונה. פוסקים ורבנים שדנו במקרה זה, התקשו להחליט אם בנו מגרושתו, שיצירתו קדמה לאחיו, הוא הבכור, או שמא יש לבכר את בנו מאלמנתו, שנולד ראשון.

הדברים הגיעו אל הגר"א מוילנא זצ"ל שהגיב, כי התורה בעצמה עוסקת בסוגיה זו! בפרשת כי תצא (דברים כא/טו), מתארת התורה "כי תהיין לאיש שתי נשים האחת אהובה והאחת שנואה וילדו לו בנים האהובה והשנואה, והיה הבן הבכור לשניאה". כאשר התורה מציינת את לידתם, היא מקדימה את בן האהובה ככתוב: "וילדו לו בנים האהובה והשנואה", אך לאחר מכן כתוב "והיה הבן הבכור לשניאה". כלומר, בן האהובה הוא ראשון בלידתו, אך יצירתו של בן השנואה קדמה ליצירת אחיו בן האהובה, ובמקרה כגון זה קובעת התורה מיד לאחר מכן, "...לא יוכל לבכר את בן האהובה על פני בן השנואה הבכור, כי את הבכור בן השנואה יכיר לתת לו פי שניים", וזאת, "כי הוא ראשית אנו לו משפט הבכרה". פירוש נפלא זה של הגר"א, שהופיע בספר סערת אליהו, ולפיו הבכורה תלויה ביצירה ולא בלידה בפועל, חולל סערה רבתי.

פוסקים רבים תמהו מאוד על כך והעירו שבכורה תלויה בלידה בלבד ולא ביצירה, ואף הביאו ראיות רבות לכך (ראה בשו"ת שואל משיב מהדו"ג ח"ג סי' נ"ב, ובשו"ת אמרי יושר ח"ב סי' ק"ב ובחכמת שלמה שולחן ערוך חו"מ סי' רע"ח ובמו"מ שבספר פרדס יוסף כי תצא). חלקם אף הוסיפו, שאינם מאמינים כי מפי הגר"א [או הגר"ח מוואליץ, שבספרים אחדים מיוחסת שמועה זו אליו] יצאו הדברים, ואף הנצי"ב בספרו העמק דבר (דברים כא/טו) כתב, ששקר העידו בשם הגר"א.

[לדעת הנצי"ב, וכיוצא בזה פירש בעל "חשק שלמה" (ראה בפנינים משולחן הגר"א) יש לדייק בפוסקים ולהגיע למסקנה הפוכה, שהאשה האהובה התעברה קודם לאשה השנואה. שכן, הפסוק אומר "כי תהיין לאיש שתי נשים האחת אהובה והאחת שנואה". לכאורה, המילים "האחת" ו"האחת" מיותרות הן. אלא הפסוק בא ללמדנו, שאדם זה לא נשאן יחדיו, כי אם תחילה את האהובה ולאחר מכן את השנואה. מטבע הדברים, עיבורה של הראשונה קודם, ולמרות זאת אמרה התורה "והיה הבן הבכור לשניאה", יען כי הוא נולד ראשון].

החולקים על הפירוש המיוחס לגר"א אף הביאו ראיה נפלאה לשיטתם מדברי מדרש אגדה (הובא ברש"י על התורה בראשית כה/כו), בו מבואר, שיעקב אבינו היה ראשון ליצירה, ואף על פי כן, עשו היה בעל זכות הבכורה, עד אשר יעקב אבינו רכש אותה ממנו. הרי לנו, כי הנולד ראשון הוא הבכור (ראה ב"חכמת שלמה" שם שיישב קושיה זו).

מעניין שטענה זו כתובה זה מכבר בפירוש בעל הטורים על התורה, המעיר, כי העובדה שיעקב אבינו היה ראשון ליצירה לא השפיעה מאומה על מעמד הבכורה, מאחר שהבכורה תלויה בלידה [עיי"ש בפירוש מושב זקנים לבעלי התוספות וראה גם תוספות השלם תולדות כה-לג, ג וכה-לא יא. ראה עוד בשו"ת חיי עולם נטע, לגר"י אלעווסקי ממוסקבה, התכתבות ענפה מאחורי מסך הברזל בין המחבר להגר"א קרסילשצ'קוב, בעל הפירוש הנודע תבונה על תלמוד ירושלמי, הוצאת מוצל מאש, בנושא הנ"ל, כאשר הגרי"א ק מצדד, שאכן היצירה קובעת ולא הלידה].

דף קכ"ב בנכסים שנפלו לו כשהוא גוסס

גביית תשלום על קרנית עין שנגזלה מנפטר

מעשה ברופא שביצע ניתוח בגופת אדם שנפטר וגזל ממנו את קרנית עינו כדי להשתילה בעינו של אדם אחר. בעקבות מעשה מחפיר זה, בקשו בני הנפטר לתבוע מהרופא את תשלום דמי העין, כפי שיכול אדם לתבוע כל גנב שנטל ממנו חפץ. בשורות הבאות איננו מתכוונים לדון, ואף לא להתייחס לניתוחי מתים, שהוא נושא בפני עצמו, כי אם לצד הממוני שבדבר בלבד.

זה נראה פשוט מדי, אבל זו המציאות. דווקא הפעולות השגרתיות, לא אלו הנדירות והמיוחדות, הן התלם של הדור הבא בעקבותינו. פעולותינו אלה, הרי הן כסממני דרך לצועדים אחרינו, ומוטל עלינו ליצור את הרושם הנכון, האמיתי, על ידי פעולה עקבית, בלתי מתפשרת, של קביעת עיתים לתורה. יום יום, יום יום. שאם לאו, נשאיר אחרינו את צוואת הדגים המלוחים...

המעוניין לזכות את הרבים בסיפור מעניין, או בעובדה מרתקת שניתן ללמוד מהם מוסר השכל, מוזמן לפנות למערכת מאורות הדף היומי, ואנו נפרסם זאת בע"ה בטור זה. כתובתנו: ת.ד. 471 בני ברק, פקס: 03-570-67-93 דוא"ל: mendelson@meorot.co.il

בברכת התורה, העורך

פנינים

דף קכ"ב בוכרא דאבא מסי רוקיה

ההוכחה על מכירת הבכורה

בגמרתנו נאמר, כי רוקו של בן בכור מסוגל לרפא מחלות עיניים (רשב"ם ד"ה מסי).

הברקה נפלאה מצוטטת בשם האדמו"ר מגור, בעל האמרי אמת זצ"ל, אודות גמרא זו.

במדרש רבה (בראשית סז) נאמר בשם ריש לקיש, על הפסוק (בראשית כז/לו) "ויאמר הכי קרא שמו יעקב ויעקבני" - "התחיל מחכך בגרונו... וזורק רוק מפיו, ויאמר הכי קרא שמו". כלומר, "הכי" מלשון כחכות.

יש לבאר, אמר הרבי מגור, כי עשו הרשע ביקש לבדוק אם אמנם הוא הבכור ולא אחיו יעקב, והחליט לעשות ניסיון לרפא את עיני יצחק אביו הכחות בעזרת רוקו, משלא הועיל לו הדבר, הוא נוכח, כי אכן פסקה בכורתו, או אז, "וישא עשו קלו ויבך"... (אמרי אמת, ליקוטים).

דף קכ"א דברים שאמרתי לכם טעות הן בידי

מודה על האמת

סיפר הגר"ח קנייבסקי זצ"ל: בלומדי בישיבת לומז'א בפתח תקוה, בה שימש הגרא"מ שך זצ"ל כר"מ באותה עת, אירע לעיתים שהגרא"מ שך, היה עומד שוב על הדברים שאמר בשיעור וחוזר בו. **הגרא"מ שך זצ"ל**, שנתברך במידת מודה על האמת, היה עובר בחופזה בין בחורי הישיבה ומעיר את תשומת ליבם: הדברים שנאמרו מוטעים היו ויש לתקנם...

ובאותו עניין, סיפר רבי ישעיה זאב וינוגרד זצ"ל, מראשי ישיבת עץ חיים בירושלים, כי בהגיעו מירושלים לבריסק, לשם איסוף כספי צדקה, הוא שם פעמיו לביתו של הגר"ח מבריסק זצ"ל, כדי להשתתף בשיעור שמסר בביתו. באמצע השיעור, נדמה היה לו, כי הדברים הנאמרים בשיעור סותרים את דברי הגמרא במסכת חולין בפרק העור והרוטב, אותם למד באותו בוקר.

בלחישה קלה יצאו מפיו המילים: "כמדומה, שבפרק העור והרוטב..."

הגר"ח ששמע קול הברה, פנה אליו ואמר: "מה רציתם לומר?" כ"מדומה", התאזר ר' ישעיה זאב עוז ואמר, "בפרק העור והרוטב כתוב אחרת".

הגר"ח שמע את הדברים, ומיד קרא בקול: "לא רק כמדומה, אלא ודאי הוא שנאמר שם ההיפך לגמרי"... והפסיק את השיעור בו במקום.

סיים ר' ישעיה זאב זצ"ל: אכן על ידי כך נתפרסמתי ברחבי העיר בריסק, והמגביית הצליחה מעל המשוער...

לפני שנפרד ר' ישעיה זאב מבריסק, שב ונכנס אל הגר"ח ושאלו מה עליו, כראש ישיבה, לדעת.

לכאורה, הרופא אינו יכול להתחמק מתשלום עבור הקרנית שהוא נטל. שהרי, הקרנית שווה ממון, ואם הוא גנב אותה, עליו לשלם על כך. אלא, שכאשר נעיין מעט בפרשה זו, נווכח כי אין הדברים פשוטים כלל ועיקר.

בסוגייתנו מובא משא ומתן בין אמוראים אשר ניסו לתאר מצב, אשר בו אדם יכול לזכות בנכסים, אך אינו יכול להקנותם לאחרים. לבסוף אומרת הגמרא שמצב זה יתכן בגוסס, שלמרות שאינו יכול להקנות חפצים משום שכן דיבורו ניטל ממנו, אך הוא עדיין נחשב לרשות ממונית אשר זוכה בחפצים ולפיכך, הוא בר ירושה. הגסיסה היא השלב האחרון בחייו של האדם, אשר בו הוא יכול לרשת ממון. מכאן ואילך, מרגע הפיכתו לבר מינן, אין הוא יכול לקנות ממון ואף לא לרשת ממון.

ירושת זכויות לאחר המוות: נחזור כעת לקרנית העין הגנובה, ונעיין מעט בדיני גזילה. כל אדם שגזל חפץ מחבירו ולאחר מכן הנגזל נפטר חייב להשיב את הגזילה ליורשי הנגזל (טור ושולחן ערוך חו"מ סי' שס"ז סעיף ד'). זאת, מאחר שהיורש קם תחת אביו, ותשלום לבן הרי הוא כתשלום לאב (בית יוסף שם).

כעת, נצעד שלב אחר שלב בנתיב הקרנית הגזולה ונבדוק מי נחשב לבעליה. אם הבנים מבקשים לתבוע תשלום משום שלדעתם הם ה"נגזלים", עלינו לקבוע תחילה, כי הם ירשו את גופתו של אביהם. או אז, גזילת עיניו הופכת אותם לנגזלים. אולם, מאחר שברור לכל, שאדם אינו יורש את גופת אביו, יורדת אפשרות זו מהפרק.

כל שנותר הוא, לברר אם הבנים יכולים לרשת מאביהם את זכות גביית הממון מהגזלן, כפי שכל נגזל מוריש לבניו זכות זו. ברם, מאחר שאדם אינו יכול לזכות בממון לאחר מותו, גם נפטר זה לא קיבל מעולם זכות לגבות ממון מגוזל קרנית עינו. נמצא, לכאורה, שלפי דיני הירושה הרגילים, אין אפשרות לגבות ממון מגנב נאלח זה. עיין עוד בספרו של הגאון רבי ישראל יעקב פישר זצ"ל (שו"ת אבן ישראל ח"ז סי' מ"ו) שדן בנושא זה.

דף קל/ב אין למדין הלכה... ולא מפי מעשה עד שיאמרו לו הלכה למעשה

אין למדים הלכה מן המעשה

בסוגייתנו מבואר, שאין להורות הלכה על פי מעשה שהיה. היינו: תלמיד ששומע את רבו פוסק הלכה לאדם מסויים בנושא כל שהוא, אינו רשאי ללמוד מכך ולנהוג במקרים דומים כפי שרבו פסק לאותו אדם, שמא אין הוא יודע את כל הפרטים הכרוכים בנידון שהובא לפני הרב וממילא הוא שוגה בהבנת פסק ההלכה (רשב"ם ד"ה ולא מפי מעשה). המאירי אף כותב, כי "דבר זה, דבר שהמשכיל צריך שיתקענה בליבו".

ספרי מנהגים של גדולי הדורות: אמנם, ניתן לסמוך על תלמיד חכם גדול המעיד על מעשה מסויים שאירע אצל רב אחר, משום שמסתבר שאותו תלמיד חכם בדק את הדברים לפני שמסרם לאחרים (ברכות ל/ב חולין ז/א). אכן, במהלך הדורות חוברו ספרים אחדים המתבססים על עדויות של תלמידים אודות מעשי רבותיהם ומנהגיהם, כגון, הספר מעשה רב שנכתב על ידי תלמיד הגר"א. ספר זה זכה לקבל את הסכמתו של הגר"ח מוואלאזין, גדול תלמידי הגר"א, שבהסכמתו ציין את ספר מהרי"ל, שיצא לאור על ידי תלמידו לאחר פטירתו, ובו קובצו מנהגי אשכנז ובראשם מנהגי המהרי"ל, ואשר הפוסקים מרבים לצטטו. מחבר הספר, המכונה "זלמן", כותב בהקדמתו, כי הוא חשש לפרסם ברבים את הפסקים והמנהגים שראה אצל רבו, אך בעל כורחו נטלו ממנו את הכתבים והעתיקום. גם הספר לקט יושר חובר על ידי תלמידו של בעל התרומות הדשן, שקיבץ את הנהגות רבו.

החשוב שבחיבורים אלו, הוא ספר תשב"ץ קטן, שחובר על ידי תלמיד המהר"ם מרוטנבורג. הפוסקים מתייחסים אליו במהימנות גדולה, עד שהם מצטטים מן האמור בו וכותבים "המהר"ם כתב", למרות שתלמידו כתב את הדברים.

הקידוש החשאי: פעמים רבות נאלצו הפוסקים לדורותיהם להתמודד עם עדויות על מעשים ופסקים בלתי מובנים של גדולי הדורות שלפניהם. כך למשל, ניתן להביא דוגמא מעניינת מן הדורות האחרונים. בספר ארחות חיים (סי' רע"ב ס"ק ו') מביא שהדברי חיים מצאנז זצ"ל נהג להקל ולקדש בשבת בבוקר על כוס י"ש ושטה ממנו קמעה בלבד, וחסידיים רבים ראו בכך "מעשה רב". אולם, הגאון ממונקאטש העיר, כי תלמידי חכמים וישישים העידו לפניו, כי לפני כן, מטעמים הכמוסים עמו, קידש הרבי על כוס יין בחדרו, ורק לאחר מכן יצא אל הקהל וקידש על כוס י"ש (ספר נימוקי או"ח רע"ב). בסיומה של אחת מתשובותיו, שבמהלכה הוא חושף עדות מעניינת שהבהירה הנהגה ממונית מסויימת של המהר"י בן לב, כתב המהרי"ט: "ברוך שבחר בחכמים ומשנתם, שאמרו אין למדין הלכה מן המעשה" (שו"ת ופסקי מהרי"ט החדשים סי' י"ג).

ראש ישיבה צריך לדעת, ענהו הגר"ח, שאף אם הוא עמל לילה שלם בהכנת שיעור ונדמה לו שהשיעור מעולה, הרי שאם הקטן שבתלמידים שואל שאלה הגונה הסותרת את יסוד השיעור, על ראש הישיבה לומר: השאלה נכונה, דברים שאמרתי טעות הם ביד, אף על פי שראש הישיבה מסוגל ליישבה ברוב חריפותו, מאחר שבליבו הוא יודע שהתלמיד צודק (פניני הגר"י עמ' קע"ג).

דף קל/ב עד שיאמרו לו הלכה למעשה

דין תורה

הגאון הרב יעקב ישראל הכהן בייפוס שליט"א, מביא בספרו לקח טוב (דברים ב' עמ' כ"ג) שהחזון איש זצ"ל סיפר על אדם שקרא את חבירו לדין תורה בענין ממוני מסויים. טרם לכן, ביקש התובע לבדוק את סיכוייו לזכות בדין, והוא ניגש עם חבר אחר והציגו בפני הרב בדיוק את אותו נידון הלכתי שהתגלע בינו לבין הנתבע ולשמחתו הרבה, פסק הרב כי הוא צודק.

כעבור זמן מה, הגיע זמנו של דין התורה ה"אמיתי", ולתדהמתו של התובע, טענותיו נחלו כשלון חרוץ, הוא הפסיד!

לא התאפק האיש, ושח בפני הרב את התרמית שביצע והביע את השתוממותו הכנה על אשר אירע.

השיב לו הרב, כעת מתברר כי בפעם הראשונה שהופעת בפני, לא הצגת שאלה למעשה, ולפיכך, לא זכיתי לסייעתא דשמיא הניתנת לפוסק הלכות הנדרש להורות הלכה. ללא סייעתא דשמיא, שכל אנוש עלול לטעות. היום, דין תורה אמיתי היה לפני, וממילא סייעוני מן השמיים.

מצטרפים אלפי הלומדים קטעי גמרא. משנה והלכה מדי יום ביומו, בכל זמן ובכל מקום. זוהי ההזדמנות לקבוע 'עיתים לתורה': לומדים כמה דקות חזקים בסיפוק רוחני עצום!

קבע עיתים ללימוד < 3029 * < נכשיו- < חודש ראשון התנסות חינם < <